

Kulturhistorisk rapport

Nysum Grusgrav

Gravhøje og bebyggelse fra stenalder og
bronzealder

J.nr. ÅHM 5410

April 2014

Ved arkæolog Morten Lyngkjær Jensen

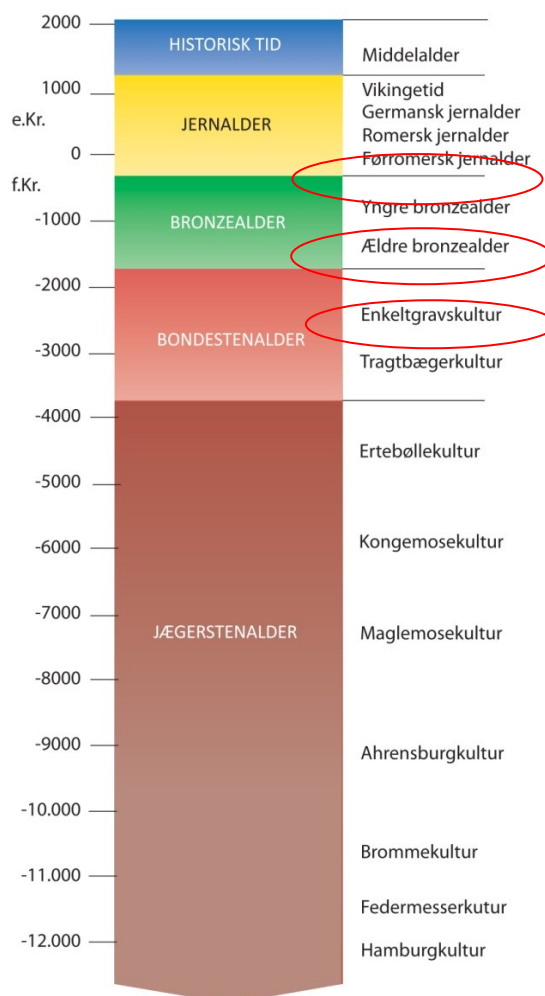
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	9
Udgravningsdata.....	11

Indledning

I forbindelse med udvidelsen af en grusgrav ved Nysum udførtes en arkæologiske udgravning af et område, hvor der tidligere var registreret en lille gruppe overpløjede og delvist undersøgte gravhøje kaldet *Rishøje*. Ved undersøgelsen fandtes sammenlagt fem grave de 3 gravhøje samt bebyggelse fra overgangen mellem bondestenalder og ældre bronzealder og muligvis igen fra overgangen mellem yngre bronzealder og førromersk jernalder.

Undersøgelsens baggrund

Det berørte område skulle inddrages i en nærliggende grusgrav, og da der var viden fra både tidligere registreringer og en nyere forundersøgelse om, at den lille, overpløjede højgruppe lå netop her, var det nødvendigt at foretage en arkæologisk udgravning, inden grusudvindingen kunne påbegyndes.

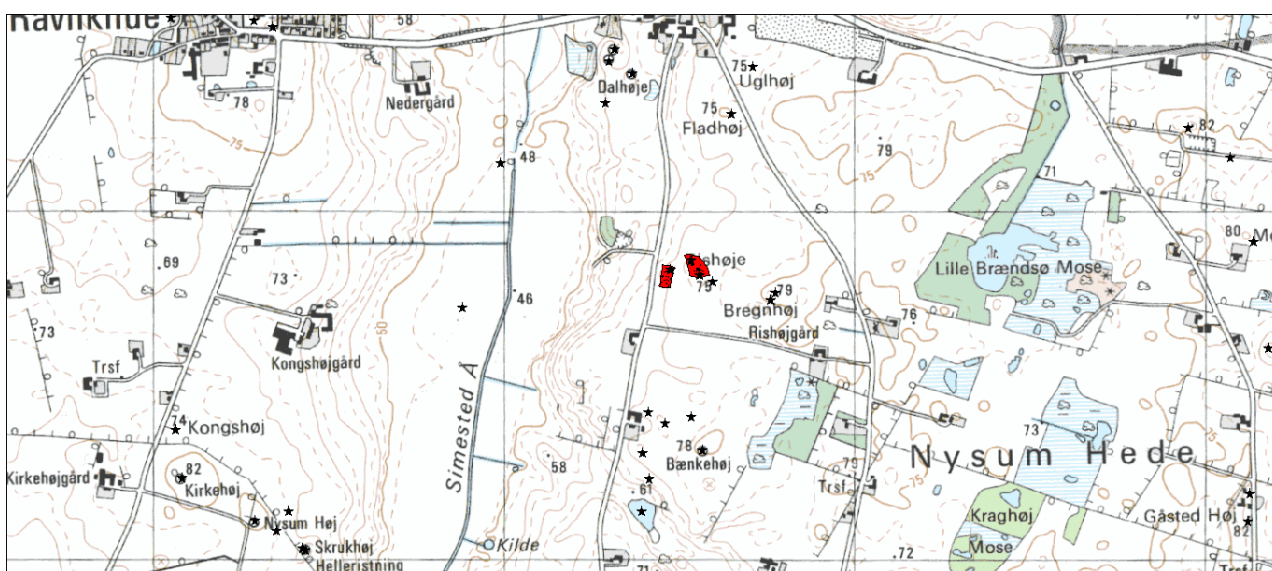

Figur 1: Udsigten på en regntung forårmorgen fra de overpløjede høje ned over Lindemborg- Simested-ådal mod vest.

Lokalområdet i oldtiden

Som det er typisk for bronzealderens gravhøje, lå det berørte område højt og markant i terrænet, med vid udsigt ud over det omgivende landskab. Ved Nysum Grusgrav var det en langstrakt, smal og på stedet ret dyb ådal, der dannede rammen om højene og deres placering i landskabet. Netop på dette sted i det nord-syd gående dalstrøg udspringer både Lindenborg Å og Simested Å med under hundrede meters mellemrum og løber i hver sin retning. Åløbenes udspring ligger kun omtrent 500 m. nordvestligt for området med *Rishøjene*, og der er ingen tvivl om, at vandskellet her har været af stor betydning for samfærdslen gennem hele forhistorien.

Rishøjene er dog ikke de eneste gravhøje, der har ligget med bredt udsyn ud over ådalen; i Kulturstyrelsens database 'Fund & Fortidsminder' og på ældre kort er det muligt, at få et indtryk af hvordan sten- og bronzealderens høje har ligget tæt ved begge ådalens kanter. At begrave sine døde i høj var en skik, der brugtes gennem flere perioder af forhistorien, og det kan således være vanskeligt, at tidsfæste en gravhøj, hvis der ikke kendes fund herfra. Det kan dog formodes, at størstedelen af gravhøjene i området ved Nysum stammer fra den ældre bronzealder, hvor højbyggeriet toppede og hvor højene netop anlagdes højt og markant i landskabet, gerne i mindre grupper som de her undersøgte.

Figur 2: Området syd for Nysum og Ravnkilde. Undersøgelsesfeltet er markeret med rødt centralt på kortet og det bratte fald mod Simested-/Lindenborg Ådalen mod vest ses tydeligt på højdekurverne. De sorte stjerner angiver registreringer fra 'Fund & Fortidsminder' og også stednavnene på kortet viser det store antal gravhøje i området.

Ved forundersøgelsen af området i 2005 fandtes også bopladsspor fra ældre bronzealder umiddelbart sydøst for undersøgelsesområdet; dette areal blev dog ikke inddraget i grusgraven, og har derfor fået lov at blive liggende indtil videre. Desuden kendes begravelser og moseofre fra jernalderen lige syd for det undersøgte område, og kort mod øst kendes højbegravelser fra både bronzealder og vikingetid. Så alt i alt kan det konkluderes at området ved ådalen har været brugt flittigt gennem store dele af forhistorien.

Undersøgelsens resultater

Højene og gravene

Allerede før selve undersøgelsen påbegyndtes, var det muligt at se tre små forhøjninger i markoverfladen, hvor de overpløjede gravhøje formodes at ligge. Da muldjorden efterfølgende blev afgravet v.h.a. gravemaskine, kunne det konstateres, at der kun i et enkelt tilfælde var bevaret en ca. 25 cm. høj rest af selve højen, mens der i de to andre tilfælde var tale om naturlige småknolde i terrænet, der yderligere havde medvirket til at fremhæve højene i det omgivende landskab. I den bevarede højfyld var det endnu muligt at se sporene af de græstørv, højen var bygget af, og det kunne endvidere konstateres, at højen var bygget i to faser. Man havde altså først anlagt en mindre høj med en grav i midten og så senere udbygget højen i forbindelse med endnu en gravlæggelse.

Figur 3: Første del af en arkæologisk udgravning foregår ved hjælp af gravemaskine. Al den overliggende muldjord fjernes, så de underliggende nedgravninger i råjorden kan ses. Her ses snittet gennem højen med bevaret højfyld og i midten ligger graven med stensat bund.

Der fandtes da også en grav centralt i den første højfase i denne høj; den bestod af den fint stensatte bund af den oprindelige gravkonstruktion, der var blevet delvist ødelagt med tidens gang. Bunden stod dog flot og var i sig selv nok til at give en klar idé om gravens type: der har her været tale om en ramme sat af større sten med mindre sten fint sat i bunden. Heri har en egestamme sandsynligvis hvilet, og hele konstruktionen har endeligt været dækket af hånd-/ hovedstore sten inden selve græstørvshøjen opførtes ovenover. Brugen af græstørv i højkonstruktionen er et typisk bronzealder-træk og nede i selve stensætningen

fandtes da også en lille del af en bronzenål, der oprindeligt har været givet med som gravgave, men i tidens løb, da selve kisten formuldede, er trimlet ned blandt de underliggende sten. På baggrund af gravens konstruktion og fundet af den lille stump bronzenål er det muligt at tidsfæste graven til ældre bronzealder.

Figur 4: Den stensatte gravbund i en af højene. Rammen af større sten ses tydeligt og inden i denne er mindre sten sat i et let hvælvet forløb.

I denne høj fandtes ikke flere grave, men blot få meter nordligere har endnu en høj ligget. Selve højen er langsomt fjernet i tidens løb, men to grave var endnu bevaret på stedet. De var dog begge tidligere blevet udgravet, og kun de omrodede rester blev fundet. Det vides dog, at der i en af gravene er fundet en bronzedolk, der, som det er tilfældet i den ovenfor omtalte høj, kan dateres til ældre bronzealder.

Den sidste høj lå omkring 70 m. vestligere end de to ovenfor nævnte. Her fandtes to grave, hvoraf den ene tidligere havde været udgravet. Det vides dog, at yderligere tre grave tidligere er blevet udgravet i denne høj.

Den urørte grav stod som en 0,9 x 2,4 m. stor nedgravning i undergrunden med enkelte hovedstore sten langs den ene kant. Længere nede sås tydelige kistespor i både gavlsider og langsider og i profilen kunne det ses at kisten har haft et halvrundt tværsnit, så den har været badekar-formet. Sandsynligvis er der også her tale om at en udhulet træstamme har været brugt som kiste. Udenfor selve kisten fandtes et lerkar, der var medgivet som gravgave. Desværre var karret så mørt, at det måtte optages i præparat, og den eneste mulighed for at få en sikker datering af graven lader nu vente på sig. Ud fra gravens type og ikke mindst

vores viden om de tidligere udgravninger i denne høj, kan det dog formodes, at graven skal dateres til bondestenalderen og enkeltgravskulturen. Denne periode er – ligesom den ældre bronzealder – kendetegnet ved gravlæggelsen af enkelte individer i høje.

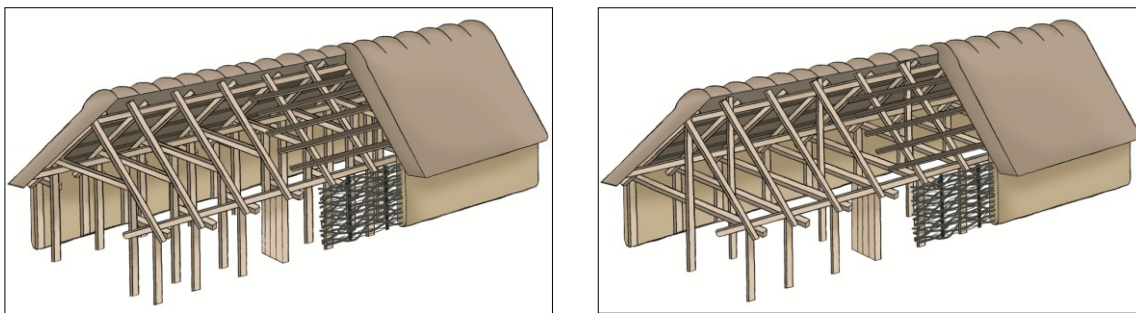

Figur 5: Den urørte grav fra den vestligste høj. I dette niveau ses kistesporet tydeligt som en tynd, mørk stribe i både fladen og i snittet. Det skrøbelige lerkar sidder i den grålige jordklump til venstre for kisten, ved siden af stensamlingen indenfor kisterammen.

Husene

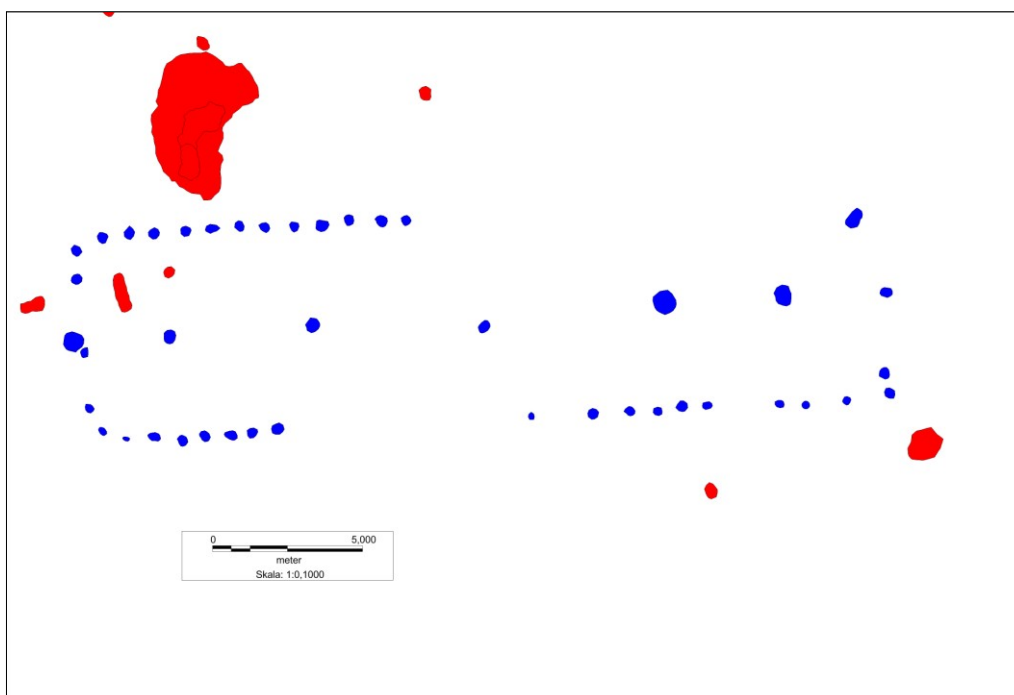
Udover gravene fandtes der også spor af bebyggelse i området. I alt er der tale om tre forhistoriske hustomter, hvoraf de to var to-skibede og det sidste tre-skibet. Den to-skibede hustype er den ældst kendte og blev brugt gennem hele bondestenalderen og de første par århundreder af bronzealderen. Den er kendetegnet ved en enkelt række stolper i husets længdeakse, der har båret taget og opdelt husets indre i et 'skib' på hver side. Omkring midten af den ældre bronzealder ændres byggeskikken og det tre-skibede hus bliver enerådende. Her har husets tag været båret af to parallelle stolperækker og huset har foruden de

to 'skibe' op mod væggen også et tredje centralt 'skib' mellem de to tagstolperækker

Figur 5: Forhistoriens to hustyper side om side. Til højre ses det toskibede langhus, hvor der udover væggene er én række tagstøttende stolper gennem husets midte. Til venstre er det treskibede hus, der har to rækker stolper stående inde i huset. Den treskibede hustype afløser den toskibede i løbet af ældre bronzealder.

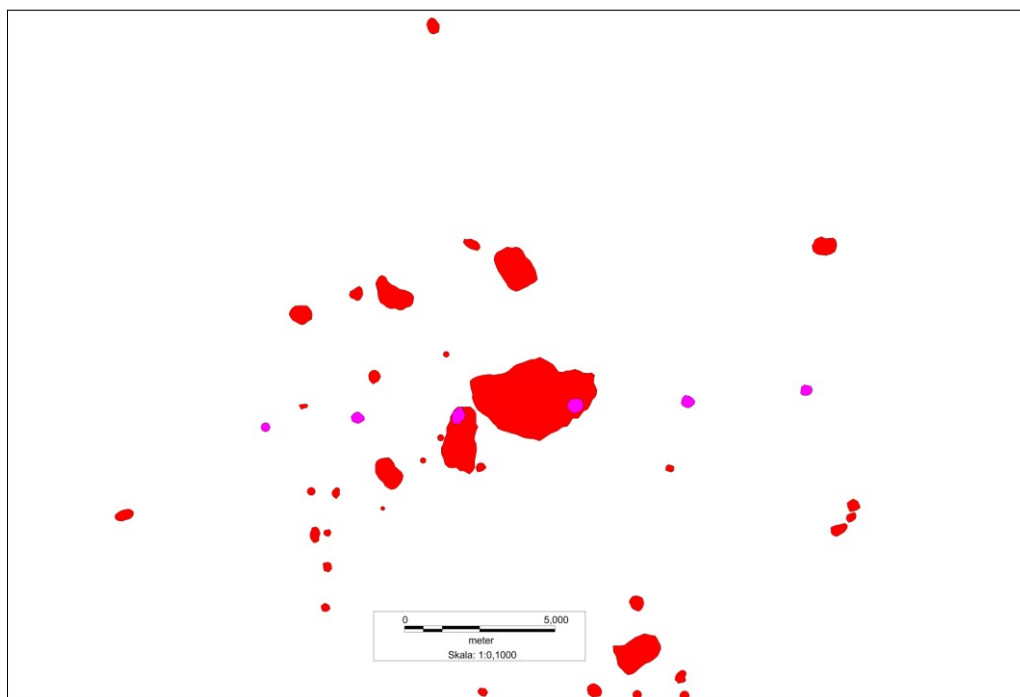
Det bedst bevarede af husene var et toskibet hus, der lå ved højen med de to tidligere undersøgte grave. Dette hus var 7,2 m. bredt og 27,5 m. langt, og har altså haft omkring 200 m² under tag. Den indre række af tagbærende stolper sås med jævne mellemrum ned gennem huset, mens væggene i huset kun var delvist bevarede. Dette kan forklares med de tagbærende stolpers relativt større dimensioner i forhold til vægstolperne. Huset skal sandsynligvis dateres til overgangen mellem den sene bondestenalder og den første del af bronzealderen.

Figur 6: Det velbevarede toskibede hus. Stolpehuller tilhørende huset er markeret med blå, heriblandt den enlige og kraftige tagstolperække. Nedgravninger der ikke kunne ses at høre til huset er vist i rødt, her i blandt en af de forstyrrede grave i det øvre venstre hjørne.

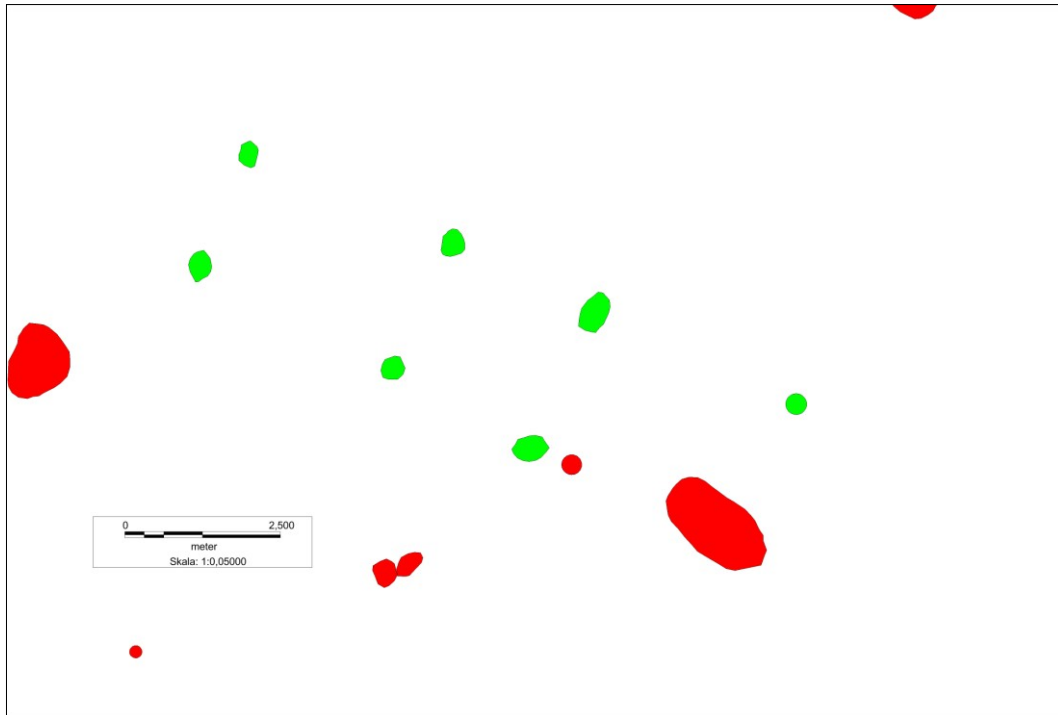

Et hus af samme type, men kun bevaret ved tagstolperækken, blev fundet under højen med den stensatte gravbund umiddelbart mod syd. Dette hus målte 18,3 m. på langs, men kan muligvis have været længere, da sikre gavl- og vægstolper ikke blev fundet. Et spændende træk ved dette hus var, at det ene stolpehul lå *under* den stensatte gravbund, så det altså med sikkerhed kan fastslås, at graven fra ældre bronzealder og den tilhørende høj senere er anlagt hen over hustomten.

Figur 7: De seks lyserøde stolpehuller på række angiver tagstolperækken i endnu et toskibet hus. Den store røde plamage midt i billedet er bunden af den stensatte grav (se fig. 4), der lå ovenpå tagstolpehullet.

Det sidste hus var af den treskibede variant, og er altså yngre end de to førnævnte. Dette hus lå lidt for sig selv i den vestlige del af udgravningsfeltet og havde ingen tilknytning til nogen af højene. Huset er ret dårligt bevaret med kun i alt syv tagbærende stolper i de to indre stolperækker. Det er derfor svært, at give en sikker datering af huset, men det formodes at huset stammer fra tidsrummet omkring overgangen fra bronzealder til jernalder, og at flere keramikholdige nedgravninger fra denne tid har forbindelse til denne bosættelse. Husets oprindelige størrelse kan løst anslås til 5 x 13 m., men de manglende vægforløb gør det svært at sige med sikkerhed.

Figur 8: Det treskibede hus markeret med grønt. Huset var ret dårligt bevaret, fx fandtes hverken væg- eller indgangsstolper, der tit har været gravet mindre dybt end de store tagbærende stolper. En ottende tagstolpe er nok blevet gravet væk af den store røde plamage i det nedre højre hjørne.

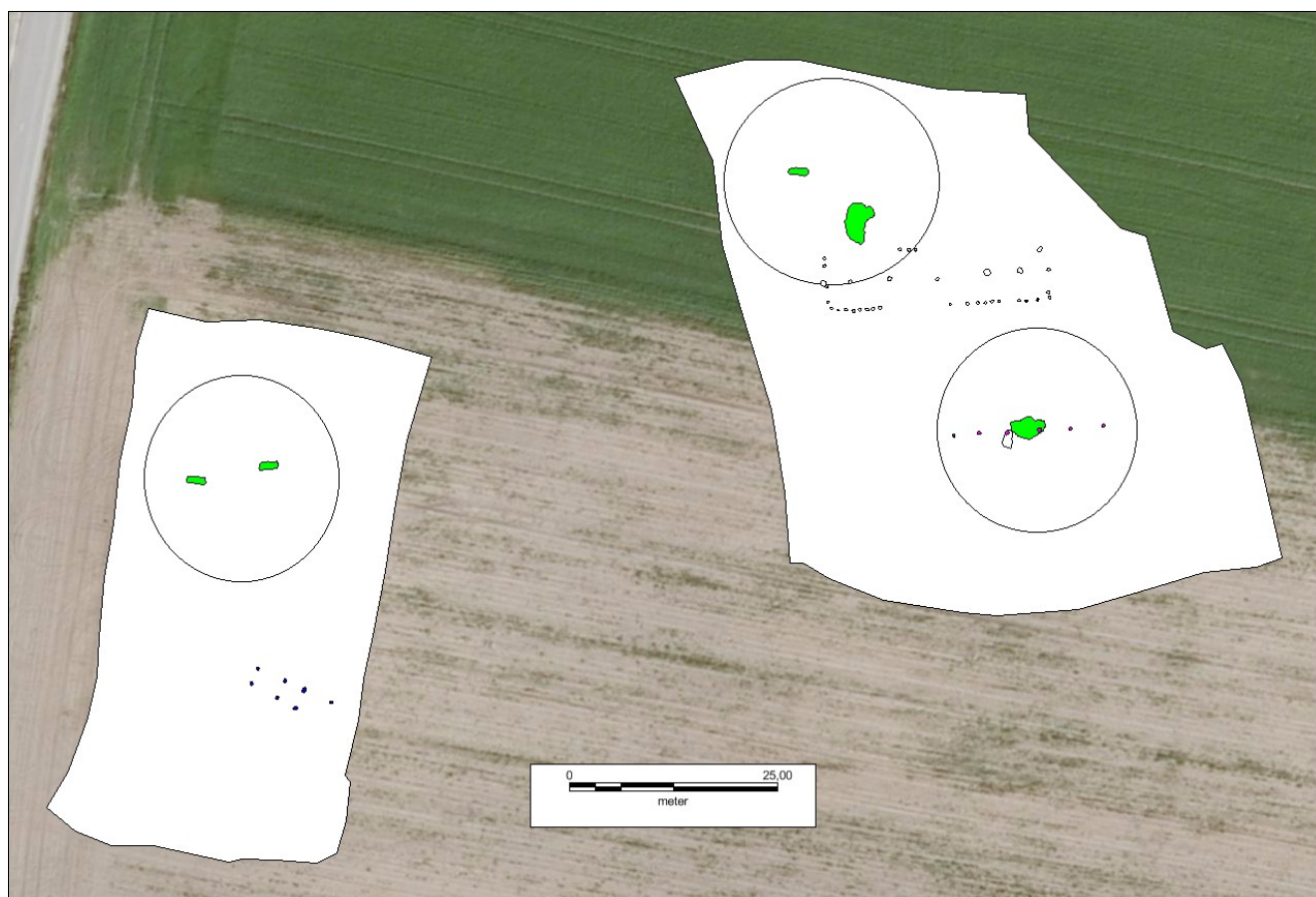
Sammenfatning og perspektivering

Det var ved udgravningen muligt at finde grave fra alle tre høje, der havde ligget på stedet. I fire af de fem tilfælde viste disse sig tidligere at have været udgravet, men ikke desto mindre var undersøgelsen med til at skabe klarhed over hvilke grave, der hørte til hvilken høj, og det var muligt at give en datering af højene. Den vestligste høj hørte til bondestenalderen og enkeltgravskulturen, mens de to østligere blev opført i ældre bronzealder. Desuden fandtes en urørt grav i den vestlige høj (se fig. 5), der ikke tidligere var kendt på stedet.

At der desuden fremkom hustomter på stedet kom som lidt af en overraskelse. De to toskibede huse skal sandsynligvis begge dateres til overgangen mellem bondestenalderen og den ældre bronzealder i århundrederne omkring 2000 f.Kr., mens det enlige treskibede hus nok skal ses i sammenhæng med en række keramikholdige nedgravninger og ildsteder med brændte sten fra den sene bronzealder eller tidlige jernalder omkring eller lidt før 500 f.Kr.

En interessant betragtning ved udgravningen var de to toskibede huses nære tilknytning til højene. Som det ses på fig. 9, ligger det treskibede hus for sig selv, uden synlig tilknytning til gravhøjene, der dog allerede har ligget der, da huset blev opført. De to ældre toskibede huse ligger derimod for det enes vedkommende delvist under den senere høj, mens det sydøstligste hus går tværs gennem højens centrum, med graven fig. 9 liggende i husets midte. Dette kan være et tilfælde, men der kendes andre steder eksempler på gravhøje opført henover ældre huse. Her kan der være tale om den gravlagtes tidligere bolig, eller måske en

markering af højbyggernes tilknytning til forfædrenes brug af jorden? Begge dele er svære at påvise arkæologisk.

Figur 9: Den formodede oprindelige udstrækning af de tre gravhøje vist som cirkler. Selve gravene er markeret med grønt og et stykke nede i det venstre felt ligger det treskibede hus lidt for sig selv. I det højre felt ses det øverste, velbevarede toskibede hus at ligge delvist under højen med de to forstyrrede grave, mens det sidste toskibede hus tagstolperække går gennem den sydøstligste højs centrum med graven fig. 4.

Nysum Grusgrav

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 5410
- Fund & Fortidsminder: 120810 sb 48
- Kulturstyrelsen jnr. 2014-7-24.02/NJM-0006
- Bygherre: Colas Novejfa
- Undersøgt areal: 5.266 m²
- Deltagere i udgravningen:
  - Arkæolog Morten Lyngkjær Jensen
  - Arkæolog Susanne Østergård
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg